

GRETA LOVÉN:

Historieundervisning

Att uppfylla läroplanens intentioner i ämnet historia för gymnasieskolan torde vara omöjligt, konstaterar folkhögskollärare Greta Lovén. Genomsnittsgymnasisten har ofta dåligt ordförråd och brister i studieteknik och geografikunskaper. Grundskolan måste prioritera kronologiskt och kausalt ordnade kunskaper så att eleverna får någon fast grund att stå på i de vidare studierna. Källkritik har lika stor betydelse som kunskaperna, ty den okunniga människan blir lättmanipulerad. De blivande historielärarna har själva numera så dåliga kunskaper i historia att studietakten vid universitetet blir en smärtsam chock. Sänk inte studiernas nivå utan höj kraven på dem som startar akademiska studier, uppmanar författaren.

Enligt gällande läroplan för gymnasieskolan, Lgy 70, är målet för historieundervisningen på tre- och fyraåriga linjer att

”vidga och fördjupa kunskaperna om väsentliga epoker och förlopp i allmän och nordisk historia,

skaffa sig insikt om hur vår egen tids samhällsformer samt dess kultur- och levnadsförhållanden vuxit fram samt

stifta bekantskap med historiskt källmaterial och därvid grundlägga och utveckla förmågan att kritiskt och nyanserat bedöma uppgifter, sammanhang och problem i det förgångna och nutiden.”

Huvudmomenten innebär för årskurs 1 studium av fyra epoker under perioden 1000–1789: medeltiden, renässansen, den absoluta furstemaktens epok och upplysningen, ”som behandlas såväl med avseende på politiska, sociala och ekonomiska förhållanden som med hänsyn till den allmänna idéutvecklingen samt kyrkans, konstens, litteraturens och musikens historia.”

Till att genomföra allt detta har man till förfogande två veckotimmar à 40 minuter, dvs 50 à 60 lektioner netto. Och det handlar inte bara om läxor och förhör! Studierna skall även lära eleverna en mängd färdigheter:

- kunna urskilja det väsentliga i en text,
- förstå historiska termer,
- anteckna ur böcker och under föredrag,
- göra sammanställningar ur flera källor,
- kunna läsa historiska kartor,
- kunna analysera bilder,
- kunna kritiskt granska historiska texter,
- använda diagram och tabeller,
- kunna utnyttja bibliotek,

kunna redovisa sina kunskaper både muntligt och skriftligt, behärska historiskt synsätt.

När jag själv var gymnasist gavs ingen träning i sådana färdigheter, dem ansågs man kunna tillägna sig själv. Historielektionerna bestod av förhör och genomgång av ny läxa, men varje historietimme var en efterlängtnad fest tack vare en lärarpersonlighet som kunde fånga sina elevers intresse och göra historien levande. Genom drastiska formuleringar kunde han lära oss mer än mången omständlig textanalys. "Man måste ljuga för att få fram sanningen," brukade han säga med syfte på de förenklingar och generaliseringar man måste göra för att få fram det typiska i få ord.

Hur angenämt och lärorikt detta än var – dessutom förbehållet de klasser som hade turen att få pedagogiska talanger som lärare – tycker jag det är riktigt att vi nu försöker göra eleverna aktiva och systematiskt skolar dem i de ovan uppräknade färdigheterna. Men det är inte enkelt. Genomsnittsgymnasisten på 70-talet har ett annat utgångsläge än femtiotalets.

Dåliga förkunskaper

För det första har han mycket bristfällig läsvana, i varje fall när det gäller sakprosa. En helsida text utan bilder verkar överväldigande svärgenomkomlig för många. Ord-kunskaperna är svaga. Det gäller inte bara vad som pjunkigt kallas "svåra" ord (att *traktat* skulle vara svårare än *forechecking* kan jag inte acceptera), dvs inlånade ord som hierar-

ki, kapital, profan. Det gäller även ganska frekventa "svenska" ord som beakta, betingad, bilägga (en tvist), förvaltning (!), förlopp, förlaga, förverka, omdaning, omvälvning (men revolution är inte svårt), rön, sagesman, särdrag, verkställa, vittgående, återverkningar. Att läsa en vanlig normalprosa-text är således mycket arbetsamt och tidskrävande för många. Oftast har de inte ens klart för sig att de inte begriper ordens innebörd och klagar bara allmänt över konstigt, krångligt språk.

Lässvagheten är det allra största problemet. Bristen på studieteknisk färdighet är ett annat hinder. Grundskolan försöker nog lära sina elever studieteknik, men som det tycks med ringa framgång. Att skaffa sig en överblick över en ny bok genom att granska innehållsförteckningen, att läsa rubriker, underrubriker och bildtexter, liksom att studera bilderna, det verkar vara nytt och främmande för alldeles för många.

Så vad gör historieläraren? I min egen undervisning har jag prioriterat studietekniken framför ämneskunskaperna i början av kurserna. Ordförklaringar har alltid en central plats. Det är inte så att läroböckerna är för svåra, men man måste lära sig använda verktygen i alla jobb, och här är orden verktyg. Att ge varje människa ett fungerande språk är skolans främsta uppgift.

Nästa steg blir att stryka under det väsentliga i en text, men därvid inte ett ord för mycket. Det får de arbeta med två eller tre tillsammans, och det tar en rundlig tid. Från första början måste också muntlig framställning övas. Det är förvånande hur osäker en stor del av den moderna frispråkiga ungdom-

men blir, när det fordras en aldrig så kort föredragning under organiserade förhållanden. Eleverna läser en halv sida berättande eller beskrivande text, som de får öva sig att återberätta i mindre grupper med hjälp av lärarens nyckelord. Nästa steg blir att de själva tar fram nyckelorden ur allt längre texter, som återberättas inför större grupp och hela klassen. Detta kan aldrig övas för mycket, ty det har en enorm betydelse när det gäller att våga hävda sin åsikt i andra sammanhang.

Allt det här kan tyckas genant elementärt, men jag har funnit det absolut nödvändigt för att de flesta eleverna skall ha något utbyte av sina studier i fortsättningen.

Ett besläktat problem är att mycket få gymnasister är vana vid läsläsning, och på de treåriga linjerna klarar man sig inte längre om man inte lär sig den saken. Att disciplinera sig själv till att läsa med koncentration måste vara ojämförligt svårare nu än förr. Många är så sprittande oroliga till sinnes, ovana vid att ha tyst omkring sig, okoncentrerade, trötta av skrån och ljud som överallt fyller luftrummet. Läsläsningen blir inte av förrän dagen före förhöret, då det är för sent att börja – det är den situationen som skapar stressen i skolan, ty det är det arbete man har gjort som trycker sinnet. Därav kommer också den gängse myten att man bara till förhören pluggar in en massa fakta som man genast glömmer. Man glömmer inte så mycket, om man har läst in det på rätt sätt.

Brist på geografikunskaper

Något som länge har bekymrat mig och and-

ra historielärare – men inte SÖ – är bristen på geografikunskaper hos även duktiga elever. Historiska kartor brukar vara politiska eller ekonomiska, men det är ju viktigt att man för sin inre syn samtidigt projicerar den fysiska kartan. Det hjälper också om man har en ungefärlig uppfattning om avstånd: hur lång var vägen hem för Napoleons stora armé vid Moskva? Jag brukar sträva efter att hos mina elever öva in en vana att alltid titta efter var en stad, en flod etc ligger på kartan. Om det inte var så sorgligt skulle det nästan vara komiskt att se hur vilna de flesta är vid världskartan. Var ligger Nya Guinea? Blicken irrar över Afrika, Nordamerika, Sydamerika, Europa, Asien: nåä, jag vet inte. Venedig? Donau? Nåä. (Men vuxenstuderande som bara har gått sjuårig folkskola, de kan sin namngeografi.)

Tyvärr är okunnigheten i detta avseende ganska utbredd nu. Redan 1970 träffade jag en lärare i geografi och samhällskunskap som berättade om en undersökning hon företagit inom en stor grupp unga Vietnamentusiaster. Mindre än 25 % av dem klarade av att placera Vietnam åtminstone i rätt världsdelen på en blindkarta! Jag håller med vemod en slant på att det är ganska få av de låg- och mellanstadielärare som utbildats på 70-talet, som skulle kunna placera Europas huvudstäder korrekt.

Jag skulle här vilja citera Nils Uthorn, som i *Aktuellt för historieläraren 1*: 1975 skriver: "Våra elever håller på att bli lika vilna i rummet som i tiden ... I en del fall tycks kunskapsluckorna inte bekymra de unga det ringaste. Snarare verkar de stolta över dem. Insikter kvittar, bara man har åsikter. När

och hur den-och-den konflikten uppstod, behöver man inte veta, i vilken världsdel stridszonen ligger, behöver man inte heller känna till så noga, men vilka som är bovarna och vilka som är hjältarna, därom kan intet tvivel råda." Vilken vrångbild av kritiskt tänkande dessa elever har skaffat sig! Lyckligtvis är de inte så många – men de är desto mer högljudda. Hitintills har betygen avslöjat hur det står till med deras kunskaper, men hur går det om betygen avskaffas? Helt följdriktigt är det Åsikter-bättre-än-kunskaper-falangen som har drivit kampanjen för att slopa betygen.

Det är på mellanstadiet som eleverna skulle ha lärt sig namngeografien. Förr fick man rabbla Skånes städer, Frankrikes floder, delstaterna i USA. Barn tar ingen skada av en viss drill, och den satte spår för livet. Nog måste man räkna namngeografien till bas-kunskaperna, men i SÖ:s förslag till ny läroplan för grundskolan tycks den vara helt slopad. Barnen skall lära sig hur och var man tar reda på fakta, inte fakta rätt och slätt. Skall framtidens svenskar springa till uppslagsverk när de vill veta var Bukarest ligger eller om Rhen rinner ut i Nordsjön, Östersjön eller Medelhavet?

Historieämnets uppläggning

Sedan mitten av 60-talet har skolans historiekurser uppdelats i stort sett som följer.

På mellanstadiet hör historien till orienteringsämnena. Största delen av kursen behandlar svensk historia.

På högstadiet är historia ett särskilt ämne. Man läser Västerlandets historia under de

senaste tvåhundra åren med vidgat globalt intresse, ju närmare nutiden man kommer, samt mycket summariskt antikens historia.

I gymnasieskolan läses under första året tiden 1000–1789 genom epokstudium, och under det andra (och för de flesta sista, som de läser historia) året för "perioden 1789–1945 studium av de moderna samhällenas uppkomst och utveckling med successiv vidgning av perspektivet till utomeuropeiska områden. För perioden efter 1945 orientering om väsentliga händelseförlopp och utvecklingslinjer sedda i globalt perspektiv."

De som valt humanistisk-samhällsvetenskaplig linje läser historia även det tredje året och får då syssla med något så intressant och givande som temastudier, exempelvis "Medelhavets politiska och ekonomiska roll genom tiderna", "Hur vår världsbild förändrats," "Katolska kyrkan som politisk och social maktfaktor."

Gymnasieeleverna har mycket diffusa minnen, om alls några, av mellanstadiets kurs. Gustav Vasas statsbyggande, trettioåriga kriget, Carl von Linné och Hansan svävar omkring i ett kronologiskt tomrum. Gör det så mycket? Kanske inte, om gymnasiestudierna koncentreras mycket bestämt på att resa en kronologiskt uppbyggd stomme av kunskaper, annars blir det omöjligt att se sammanhang och utvecklingslinjer. Det är inte betydelselöst att Martin Luther, Henrik VIII, Karl V och Gustav Vasa levde samtidigt, ej heller att Frankrikes finanser var katastrofalt dåliga 1789, bla därför att landet engagerat sig på de nordamerikanska koloniernas sida i frigörelsekampen mot Storbritannien, vilket det bla gjorde som

hämnd för förlusterna till Storbritannien under sjuårskriget, som i sin tur ... Utan kronologisk uppbyggnad blir historien nonsens.

Om kronologien är stommen, är kausaliteten bindemedlet. Varför utvecklades inte det tysk-romerska riket till en nationalstat, när de flesta andra länder i Europa gjorde det? Varför talas det spanska i Latinamerika utom i Brasilien? Varför blev nationalsocialisterna största parti i tyska riksdagsvalet 1932? Den gamla beprövade självförhörssamsan står sig gott: när, var, hur, orsaker och följder.

Källkritiken har lika stor betydelse i läroplanerna som kunskaperna. Att utveckla kritiskt tänkande hos eleverna har ju blivit ett av grundskolans övergripande mål. Men om inte det kritiska tänkandet skall urarta till misstänksam negativism, fordras mycket gedigna kunskaper att utgå ifrån. Den okunniga människan är misstrogen mot allt som inte passar in i hennes föreställningsvärld, och så uppstår den avarten av kritik, att man tar reda på vem som har sagt/skrivit detta, varpå man tar ställning enligt sin egen värdering av personen. Den okunniga människan blir lättmanipulerad.

Grundskolans roll

Jag tror därför att det på grundskolenivå är bäst att prioritera kronologiskt och kausalt ordnade kunskaper. Jag tror också att lärarna, om de har inlevelseförmåga, inte skall dra sig för att ofta berätta om händelser och människor i det förflutna. Dels behöver barnen öva upp förmågan att koncentrera sig

på aktivt lyssnande (i skvalmusikens tid), dels behöver de få upplevelse av det förångna (en utveckling av fantasin). Slutligen bör lärarens sammanfattningar och överblickar kunna bli mönster för dem de själva så småningom skall lära sig göra. Vi ger barnen en bättre grund om vi väcker deras intresse för historien och låter dem läsa fängslande bredvidläsningsböcker, som övar upp läsförmågan, än om vi sätter dem att besvara ofta enkla och stereotypa instuderingsfrågor i ett tryckt studiehäfte.

I förslaget till ny läroplan för grundskolan som just nu remissbehandlas har tiden för orienteringsämnena skurits ned mycket kraftigt, trots att ett nytt ämne, teknik, också skall hinnas med. Åtta orienteringsämnen skall kämpa om utrymmet inom tio 40-minuterslektioner per årskurs på högstadiet: biologi, fysik, geografi, historia, kemi, religionskunskap, samhällskunskap och teknik. Om förslaget antages, kommer kunskapsstandarden att sjunka ytterligare i alla ämnen.

Huvudmomenten i historiekursen, som gäller hela grundskolan, finns under rubriken Det förflutna, nuet och framtiden: "Händelser, personer och företeelser av betydelse för utvecklingen av samhällen, kulturer och livsåskådningar. Historiska källor och historiesyn. Människans möjligheter att planera med olika framtidsperspektiv." Det skulle vara allt!

Lärarytelsen

Låg- och mellanstadie lärare har man under hela 70-talet kunnat bli efter att ha genomgått gymnasieskolans tvååriga sociala linje.

Där är historiekursen en nedbantad enklare variant av de treåriga linjernas. Lgy 70 deklarerar helt öppet att historiestudiet på den tvååriga sociala linjen blir "den bärande grunden för den framtida *undervisning* (kursiverat av SÖ) de själva skall bedriva som låg- och mellanstadielärare". Med lärarnas egna kunskaper på den nivån – vart skall det ta vägen till slut?

Efter högskolereformen 1977 kan man även påbörja historiestudier vid universitet efter att ha inhämtat kunskaper motsvarande den tvååriga sociala linjens. Övergången från den tvååriga linjens blygsamma krav på arbetsprestationer till studietakten inom ett av de mest omfattande akademiska ämnena kan inte bli annat än en smärtsam chock. Följden blir studieavbrott, som kan kännas som ett personligt misslyckande, samt krav från mer militanta studenter att kurserna måste bantas och att de akademiska lärarna skall anpassa sin undervisning till den nya tidens krav (= sänka nivån ytterligare). Sedan flera år vet vi att alltför många av studenterna inte klarar av att läsa kurslitteratur ens på engelska och att alltför många ej heller kan producera en uppsats på godtagbar svenska.

Lärarytbildningsutredningen, LUT 74, vill att lärarna på grundskolans högstadium skall ha flera ämnen än hittills i sin utbildning, dvs de skall kunna mindre i fler ämnen. Kulturskymningen tättnar, det kommer man inte ifrån, även om man finner vissa

fördelar i att det går lättare att integrera ämnena och att eleverna slipper ha många lärare.

Mot bakgrunden av alla larmrapporter från universiteten om misslyckanden och studieavbrott borde vi undersöka om inte ett "colleageår" kunde inrättas för att hjälpa alla dem som inte har tillräckliga förkunskaper över tröskeln. Ingen borde lockas till akademiska studier utan att

- ha tillägnat sig en adekvat studieteknik
- kunna skriva god svenska
- kunna läsa engelsk facklitteratur
- ha skaffat sig gedigna förkunskaper i de ämnen man tänker studera.

För en människa med konservativ grundsyn är historien ett nyckelämne. Historiestudier kan aldrig motiveras med direkta nytoskäl som fysik, biologi eller främmande språk. De har ingen effekt på vår bruttonationalprodukt. Tillfredsställelsen med det historiska kunnandet och den historiska inlevelsen ligger helt på det personliga planet. Det är den enskilda människan som upplever trygghet och rötter i en snabbt föränderlig värld genom att känna till bakgrunden till vad som händer i samtiden och genom insikten att allt människoliv i alla tider varit underkastat föränderlighetens lagar. Utbredda insikter hos ett folk om källkritik är ett skydd för demokratin emot propaganda från dess fiender och är därigenom en omistlig del i skolan och utbildningen på alla stadier.